

“พฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะของคนไทย”

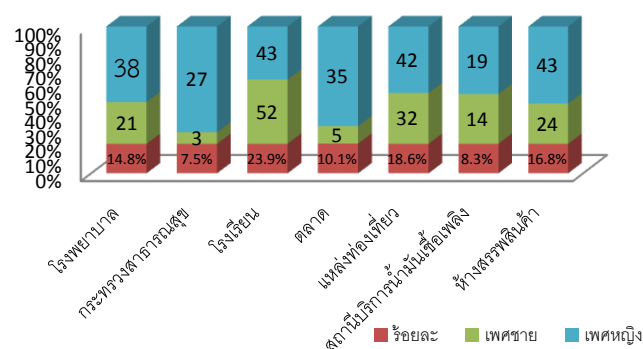
โดย สัจฉาน ตรีนเจริญ นักวิชาการสาธารณสุขชำนาญการ
สำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย

ประเทศไทยมีการรณรงค์ใช้ส้วมสาธารณะมากขึ้น ซึ่งเริ่มรณรงค์พัฒนาส้วมสาธารณะไทยมาตั้งแต่ปี 2547 โดย กรมอนามัย เริ่มสำรวจสถานการณ์ส้วมสาธารณะ จำนวน 6,149 แห่ง พบว่ามีส้วมสาธารณะผ่านเกณฑ์มาตรฐานในภาพรวมเพียง 9.08% หรือเพียง 558 แห่ง และเริ่มจัดทำแผนพัฒนาส้วมสาธารณะไทยมาตั้งแต่ปี 2548 รวมทั้งกำหนดเป็นเกณฑ์ มาตรฐานส้วมสาธารณะไทยให้ได้มาตรฐาน 3 เรื่อง คือ สะอาด (Health) เพียงพอ (Accessibility) และปลอดภัย (Safety) หรือ HAS ปัจจุบันการพัฒนาส้วมสาธารณะไทย ในปี 2555 มีส้วมสาธารณะไทยผ่านเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะไทยจำนวน 62.45 % และที่สำคัญได้ดำเนินการรณรงค์ให้มีพฤติกรรม การใช้ส้วมสาธารณะที่ถูกต้อง ได้แก่ นั่งบนโถส้วม ไม่ทิ้งวัสดุอื่น นอกจากกระดาษชำระลงบนโถส้วม ราดน้ำหรือกดชักโครกทุกครั้งหลังการใช้ส้วม และล้างมือทุกครั้งหลังการใช้ส้วม นอกจากนี้ ผลการสำรวจคนไทยจำนวน 12,895 คน พบว่า คนไทยร้อยละ 52.9 มีพฤติกรรมการใช้ส้วมไม่ถูกสุขลักษณะ คือไม่ล้างมือหลังการใช้ส้วม ร้อยละ 21.7 ทิ้งวัสดุอื่น ๆ นอกเหนือจากกระดาษชำระลงบนโถส้วม และร้อยละ 17 ขึ้นไปเหยียบโถส้วมแบบชักโครก โดยเฉพาะการรณรงค์ไม่ทิ้งวัสดุอื่น นอกจากกระดาษชำระลงบนโถส้วม ยังขาดข้อมูลจากประชาชนในเรื่องทัศนคติ ความรู้ และพฤติกรรมการใช้กระดาษชำระของคนไทย จากการสำรวจพฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะของคนไทย โดยสุ่มสำรวจตัวอย่างคนไทยจำนวน 398 คน (แทนประชากร 100,000 คน ความเชื่อมั่น 95 % ความคลาดเคลื่อน ± 5 % , ตารางการประมาณขนาดตัวอย่าง Yamane, ระเบียบวิธีการวิจัยทางพยาบาลศาสตร์, หน้า 560) ในพื้นที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร พระนครศรีอยุธยา นนทบุรี นครปฐม และสมุทรสาคร โดยสุ่มสถานที่แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) และแบบสะดวก (Convenience) ได้แก่ โรงเรียน โรงพยาบาล ตลาด สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ห้างสรรพสินค้าและกระทรวงสาธารณสุข ตามจำนวนตัวอย่างที่สำรวจพบว่าเพศหญิงจำนวน 247 คน คิดเป็นร้อยละ 62.1 เพศชายจำนวน 151 คน คิดเป็นร้อยละ 37.9 ซึ่งเก็บข้อมูลในช่วงระหว่างวันที่ 27 - 28 กุมภาพันธ์ 2557, วันที่ 10 - 11 มีนาคม 2557 และระหว่างวันที่ 15 - 29 สิงหาคม 2557 จากตาราง 1 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แยกตามสถานที่ พบว่ามีผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ในโรงพยาบาล จำนวน 59 คน ร้อยละ 14.8 ,โรงเรียน ร้อยละ 95 ,ตลาด ร้อยละ 40, แหล่งท่องเที่ยว ร้อยละ 74 ,สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ร้อยละ 33 ,

ห้างสรรพสินค้า ร้อยละ 67 ซึ่งข้อมูลที่ได้มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) รวมทั้งหมด 56.86 แยกเป็น เพศชาย 16.92 เพศหญิง 9.18, ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S) รวมทั้งหมด 23.91 แยกเป็นเพศชาย 16.92 เพศหญิง 9.18 และแผนภาพ 1 แสดงสัดส่วนจำนวน (คน) เพศชายและเพศหญิง แบ่งตามสถานที่จากการเก็บข้อมูล และร้อยละของผู้ให้สัมภาษณ์ พบว่าสัดส่วนเพศหญิงมากกว่าจำนวนเพศชาย

ตาราง 1 แสดงจำนวนผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แยกตามสถานที่

สถานที่	จำนวนคน	ร้อยละ	เพศชาย	ร้อยละ	เพศหญิง	ร้อยละ
โรงพยาบาล	59	14.80	21	35.39	38	64.41
กระทรวงสาธารณสุข	30	7.50	3	10.00	27	90.00
โรงเรียน	95	23.90	52	54.74	43	45.26
ตลาด	40	10.10	5	12.50	35	87.50
แหล่งท่องเที่ยว	74	18.60	32	43.24	42	56.76
สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง	33	8.30	14	42.42	19	57.58
ห้างสรรพสินค้า	67	16.80	24	35.82	43	64.18
ค่าเฉลี่ย	56.86	-	21.57	-	35.29	-
ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	23.91	-	16.92	-	9.18	-
รวมทั้งหมด	398	100	151	37.9	247	62.1

แผนภาพ 1 แสดงสัดส่วนและจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์แบ่งตามสถานที่

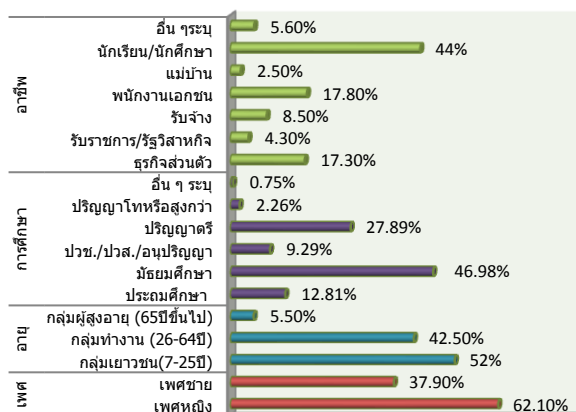

1.ผลการสำรวจประชาชนที่เข้ามาใช้ส้วมสาธารณะ ข้อมูลทั่วไป (พิจารณาตามตาราง 2 และแผนภาพ 2) พิจารณาตามกลุ่มเพศ พบว่า เพศหญิงจำนวน 247 คน ร้อยละ 62.1 เพศชายจำนวน 151 คน ร้อยละ 37.9 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มอายุกลุ่มเยาวชน (7-25 ปี) พบว่า มีจำนวน 207 คน ร้อยละ 52.0 กลุ่มทำงาน (26-64 ปี) พบว่า 169 คน ร้อยละ 42.2

กลุ่มผู้สูงอายุ (65ปี ขึ้นไป) พบว่ามีจำนวน 22 คน ร้อยละ 5.5, พิจารณาตามกลุ่มการศึกษา ระดับประถมศึกษาจำนวน 51 คน ร้อยละ 12.8 ระดับมัธยมศึกษา จำนวน 187 คน ร้อยละ 47.0

ตาราง 2 แจกแจงความถี่ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ข้อมูลทั่วไป		ความถี่ (จำนวนคน)	ร้อยละ (%)
เพศ	เพศหญิง	247	62.10
	เพศชาย	151	37.90
อายุ	กลุ่มเยาวชน(7-25ปี)	207	52.00
	กลุ่มทำงาน (26-64ปี)	169	42.50
	กลุ่มผู้สูงอายุ (65ปีขึ้นไป)	22	5.50
การศึกษา	ประถมศึกษา	51	12.81
	มัธยมศึกษา	187	46.98
	ปวช./ปวส./อนุปริญญา	37	9.30
	ปริญญาตรี	111	27.89
	ปริญญาโทหรือสูงกว่า	9	2.26
	อื่น ๆ ระบุ	3	0.75
อาชีพ	ธุรกิจส่วนตัว	69	17.30
	รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ	17	4.30
	รับจ้าง	34	8.50
	พนักงานเอกชน	71	17.80
	แม่บ้าน	10	2.50
	นักเรียน/นักศึกษา	175	44.00
	อื่น ๆ ระบุ	22	5.60

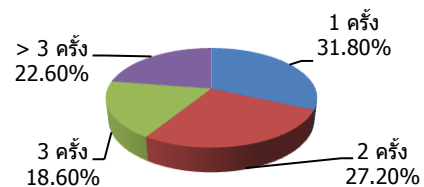
แผนภาพ 2 แสดงลักษณะของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สัมภาษณ์จำนวน 398 คน

ระดับปวช./ปวส./อนุปริญญา จำนวน 37 คน ร้อยละ 9.3 ระดับปริญญาตรี จำนวน 111 คน ร้อยละ 27.9 ปริญญาโทหรือสูงกว่า จำนวน 9 คน ร้อยละ 2.3 อื่น ๆ ระบุ จำนวน 3 คน ร้อยละ 0.8 พิจารณาตามกลุ่มอาชีพ ธุรกิจส่วนตัว จำนวน 69 คน ร้อยละ 17.3 รับราชการ/รัฐวิสาหกิจ จำนวน 17 คน ร้อยละ 4.3 รับจ้าง จำนวน 34 คน ร้อยละ 8.5 พนักงานเอกชน จำนวน 71 คน ร้อยละ 17.8 แม่บ้าน จำนวน 10 คน ร้อยละ 2.5 นักเรียน/นักศึกษา จำนวน 175 คน ร้อยละ 44.0 อื่น ๆ ระบุ จำนวน 22 คน ร้อยละ 5.1 เมื่อพิจารณาตามกลุ่มพบว่ากลุ่มอายุส่วนใหญ่ กลุ่มเยาวชนมากกว่า

กลุ่มทำงานและน้อยที่สุดคือกลุ่มผู้สูงอายุเนื่องจากส่วนใหญ่อยู่นอกบ้าน,กลุ่มการศึกษา ส่วนใหญ่กลุ่มมัธยมศึกษามากที่สุดรองลงมา กลุ่มปริญญาตรีมากกว่ากลุ่มประถมศึกษาและอนุปริญญา/ปวช./ปวส. ตามลำดับและน้อยที่สุดคือปริญญาโทหรือสูงกว่า,กลุ่มอาชีพ ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา พนักงานเอกชน ธุรกิจส่วนตัวและรับจ้าง ตามลำดับ น้อยที่สุดคือ แม่บ้าน

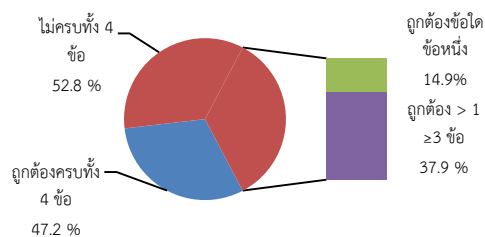
2.ความถี่ของประชาชนที่เข้ามาใช้ส้วมสาธารณะ

พบว่า จำนวน 1 ครั้ง ร้อยละ 31.80, จำนวน 2 ครั้ง ร้อยละ 27.20 , จำนวน 3 ครั้ง ร้อยละ 18.60 , มากกว่า 3 ครั้ง ร้อยละ 22.60 จากข้อมูลความถี่การใช้ส้วมสาธารณะจำนวน 1 ครั้งมากที่สุดและน้อยที่สุดจำนวนจำนวน 3 ครั้ง และเห็นได้ว่าประชาชนคนไทยส่วนใหญ่น้อยใช้ส้วมสาธารณะ 1 ครั้งเมื่อออกนอกบ้าน (พิจารณาตามตาราง 3 และแผนภาพ 3)

แผนภาพ 3 แสดงความถี่การใช้ส้วมสาธารณะของกลุ่มตัวอย่าง

3.พฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะ พบว่า มีพฤติกรรมที่ใช้ส้วมสาธารณะถูกต้องครบทั้ง 4 ข้อ ได้แก่ นั่งบนโถส้วม, ไม่ทิ้งวัสดุอื่นนอกจากกระดาษชำระลงบนโถส้วม, ราดน้ำหรือกด ชักโครกทุกครั้ง หลังการใช้, ล้างมือทุกครั้งหลังการใช้ส้วม ร้อยละ 47.2 (รวมทั้งอื่นๆที่ระบุไว้ใช้เจลและสาร์ฆ่าเชื้อด้วยร้อยละ 2.5) แต่ทั้งนี้การล้างมือใช้เฉพาะน้ำสะอาดเท่านั้นไม่ได้ใช้สบู่หรือสาร์ฆ่าเชื้อ จะใช้เฉพาะเมื่อจัดไว้ให้เท่านั้น สำหรับกลุ่มที่มีพฤติกรรมใช้ส้วมสาธารณะที่ไม่ครบทั้ง 4 ข้อ ร้อยละ 52.80 แบ่งเป็น กลุ่มที่มีพฤติกรรมที่ใช้ส้วมสาธารณะถูกต้องข้อใดข้อหนึ่ง ร้อยละ 14.90, กลุ่มที่มีพฤติกรรมที่ใช้ส้วมสาธารณะถูกต้องมากกว่า 1 ข้อแต่ไม่เกิน 3 ข้อ ร้อยละ 37.90 เนื่องจากทั้งสองกลุ่มนี้จะไม่ทิ้งเศษวัสดุอื่นๆ และไม่ได้ล้างมือ เนื่องจากใช้ส้วมนั่งราบและนั่งยองแบบราดน้ำ และเห็นว่าทำให้เกิดการอุดตัน หรือใช้เฉพาะแบบนั่งยอง รวมทั้งล้างมือโดยไม่ใช้สบู่หรือสาร์ฆ่าเชื้อจะใช้ก็ต่อเมื่อจัดไว้ให้เท่านั้น จะเห็นได้ว่ากลุ่มที่ใช้ส้วมสาธารณะที่ไม่ครบทั้ง 4 ข้อมีมากกว่าพฤติกรรมที่ใช้ส้วมสาธารณะถูกต้องครบทั้ง 4 ข้อ (พิจารณาตามตาราง 3 และแผนภาพ 4)

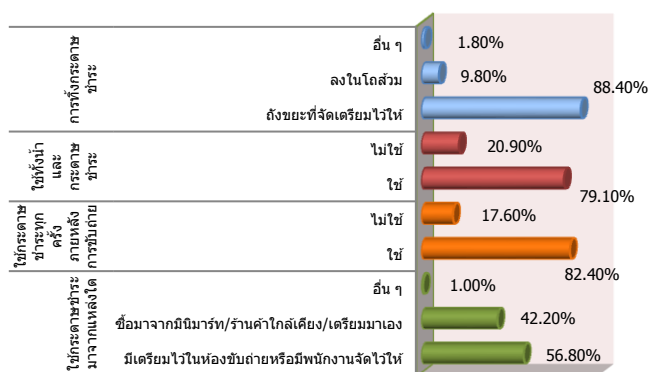
แผนภาพ 4 แสดงพฤติกรรมการใช้ส่วสธารณะของกลุ่มตัวอย่าง

4.การใช้กระดาดชำระ เมื่อสอบถามประชาชนเกี่ยวกับการใช้กระดาดชำระในส่วสธารณะพบว่ามีการใช้กระดาดชำระสำหรับใช้ทำความสะอาดภายหลังการขับถ่ายโดยใช้จากที่เตรียมไว้ในห้องขับถ่ายและมีพนักงานจัดไว้ให้ก่อนเข้าใช้ส่วสธารณะ ร้อยละ 56.80 ซื้อมาจากมินิมาร์ท/ร้านค้าใกล้เคียง/เตรียมมาเอง ร้อยละ 42.20 อื่น ๆ ระบุ ร้อยละ 1.00 , มีการใช้กระดาดชำระทุกครั้งภายหลังการขับถ่ายในส่วสธารณะร้อยละ 82.40 , มีการใช้ทั้งน้ำและกระดาดชำระ ร้อยละ 79.10 , การทิ้งกระดาดชำระภายหลังการใช้ โดยทิ้งลงในถังขยะที่จัดเตรียมไว้ให้ ร้อยละ 88.40 (พิจารณาตามตาราง 3 และแผนภาพ 5) จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ใช้กระดาดชำระภายหลังการขับถ่ายก็ต่อเมื่อจัดไว้ในห้องขับถ่ายหรือมีพนักงานเตรียมไว้ให้มากกว่าซื้อหรือเตรียมมาเองและมีการใช้กระดาดชำระทุกครั้งมากกว่าไม่ใช้ นอกจากนี้ยังใช้ทั้งน้ำและกระดาดชำระและทิ้งกระดาดชำระภายหลังการใช้โดยทิ้งลงในถังขยะที่จัดเตรียมไว้ให้มากกว่าทิ้งลงในโถส้วม

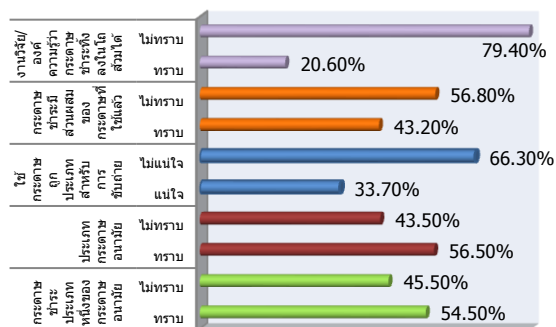
5.ความรู้เรื่องกระดาดชำระ พบว่า ประชาชนทราบว่ากระดาดชำระเป็นกระดาดประเภทหนึ่งของกระดาดอนามัย ร้อยละ 54.50 ประชาชนทราบว่ากระดาดอนามัยแบ่งเป็นกระดาดเช็ดหน้า กระดาดเช็ดปาก กระดาดเช็ดมือและกระดาดชำระ ร้อยละ 56.50 ประชาชนทราบว่ามีการใช้กระดาดถูกประเภทสำหรับการขับถ่าย (ใช้กระดาดอนามัยประเภทกระดาดชำระทุกครั้งที่ใช้ส่วสธารณะ) ร้อยละ 33.70 นอกจากนี้ประชาชนทราบว่ากระดาดชำระมีส่วนผสมของกระดาดที่ใช้แล้ว ร้อยละ 43.20 และทราบเกี่ยวกับงานวิจัย/องค์ความรู้เกี่ยวกับกระดาดชำระลงในโถส้วม ร้อยละ 20.60 (พิจารณาตามตาราง 3 และแผนภาพ 6)

6.ทัศนคติกับการใช้กระดาดชำระ พบว่า เหตุผลที่ประชาชนไม่แน่ใจในการใช้กระดาดอนามัยว่า ถูกประเภทหรือไม่เนื่องจากไม่ได้สังเกต ร้อยละ 68.52 , ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเลือกใช้ประเภทกระดาดอนามัย ร้อยละ 20.33 และอื่นๆ ระบุ ร้อยละ 2.00, ความเห็นเกี่ยวกับฉลากของกระดาดชำระที่ขายตามท้องตลาด ประชาชน เห็นว่า ผู้ผลิตควรระบุลงไปให้ชัดเจนว่าเป็นกระดาดชำระเฉพาะกับการขับถ่ายและทิ้งในโถส้วมได้

ร้อยละ 55.30 ใช้ตามที่ฉลากแนะนำ เช่น ใช้สำหรับเช็ดหน้าหรือใช้ทำความสะอาดร่างกาย ร้อยละ 34.90 และอื่น ๆ ระบุ ร้อยละ 9.80 , กระดาดชำระหากใช้แล้วทิ้งลงในโถส้วมจะมีผลทำให้ส่วสตันหรือไม่ ประชาชนเห็นว่า ไม่มีผลเพราะมันใจว่าหากผลิตตามมอก.แล้วกระดาดชำระเปื่อยยุ่ย/กระจายได้ดีไม่อุดตันในระบบท่อและเก็บกักร้อยละ 32.70 ไม่แน่ใจ ร้อยละ 52.00 อื่น ๆ ระบุ ร้อยละ 15.30 , รมรณคให้มพฤติกรรมการใช้ส่วสที่ถูกต้องโดยทิ้งกระดาดชำระลงในโถส้วมประชาชนเห็นว่า เป็นวิธีการกำจัดมูลฝอยชนิดหนึ่งโดยไม่แพร่กระจายเชื้อโรค ร้อยละ 85.90 และ อื่น ๆ ระบุ ร้อยละ 14.10 (พิจารณาตามตาราง 3 และแผนภาพ 7)

แผนภาพ 5 แสดงพฤติกรรมการใช้กระดาดชำระของกลุ่มตัวอย่าง

แผนภาพ 6 แสดงความรู้เรื่องกระดาดชำระของกลุ่มตัวอย่าง

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

1. ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ ทักษะ และ พฤติกรรมการใช้ส้วมสาธารณะที่พึงประสงค์ เช่น นั่งลงบน โถส้วม, ไม่ทิ้งวัสดุอื่นนอกจากกระดาษชำระลงบนโถส้วม, ราด น้ำหรือกดชักโครกทุกครั้งหลังการใช้ส้วม, ล้างมือทุกครั้งหลัง การใช้ส้วม แต่ทั้งนี้ สู้ลักษณะส่วนบุคคลที่พบที่ควรจะต้อง

ทัศนคติ ความรู้ พฤติกรรมการใช้ส้วม สาธารณะและการใช้กระดาษชำระ		จำนวน (คน)		
		เพศหญิง	เพศชาย	รวมทั้งหมด
5.3 กระดาษชำระ หากใช้แล้วทิ้งลงไปในโถส้วมจะมีผลทำให้ส้วมตันหรือไม่	5.3.1 ไม่มีผล เพราะมั่นใจว่า หากผลิตตามมอก. เปื้อนอยู่/กระจาย ได้ดีไม่อุดตันในระบบท่อและเก็บ กัก	72(29.1%)	58(38.4%)	130 (32.7%)
	5.3.2 ไม่แน่ใจ	134(54.3%)	73(48.3%)	207 (52.0%)
	5.3.3 อื่น ๆ ระบุ	41(16.6%)	20(13.3%)	61 (15.3%)
5.4 รณรงค์ให้มี พฤติกรรมการใช้ ส้วมที่ถูกต้องโดยทิ้ง กระดาษชำระลงไปในโถส้วม	5.4.1 เป็นวิธีการ กำจัดมูลฝอยโดย ไม่แพร่กระจาย เชื้อโรค	210(85.0%)	132(87.4%)	342 (85.9%)
	5.4.2 อื่น ๆ ระบุ	37(15.0%)	19(12.6%)	56 (14.1%)

รณรงค์และปรับปรุงก็คือ “การล้างมือของประชาชนที่จะล้างมือสะอาดก็ต่อเมื่อสถานที่นั้นมีสบู่จัดไว้ให้หรือเจลล้างมือ” และมีกลุ่มคนส่วนน้อยมากที่พกเจลล้างมือหรือสารมาเชื้อไว้ใช้

2. เพศหญิงใช้ส้วมสาธารณะมากกว่าเพศชาย (ความถี่ในการใช้ส้วมสาธารณะ) และมีพฤติกรรมการใช้ กระดาษชำระมากกว่าเพศชาย สำหรับอายุ มีผลต่อ พฤติกรรมการใช้กระดาษ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยทำงานจะใช้ กระดาษชำระมากกว่าเยาวชน และผู้สูงอายุ เนื่องจาก เยาวชนยังใช้กระดาษชำระกันเป็นส่วนน้อย และใช้ในโรงเรียน หรือสถานศึกษาและบ้าน และกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งส่วนใหญ่อยู่ บ้าน ดังนั้นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการพฤติกรรมการใช้ส้วม สาธารณะคือเพศและอายุ

3. ประชาชนยังไม่แน่ใจเกี่ยวกับการทิ้งกระดาษ ชำระลงไปในโถส้วมเนื่องจากกลัวการอุดตัน และส้วมเต็มเร็ว และยังไม่แน่ใจด้วยว่ากระดาษอนามัยที่ใช้อยู่ นั้นใช้กับส้วมจริง หรือไม่จึงควรทำความเข้าใจกับประชาชนเรื่องการทิ้งกระดาษ ชำระกับระบบส้วมชักโครก รวมทั้งเจ้าของสถานที่เพื่อ ดำเนินการรณรงค์และประชาสัมพันธ์ รวมทั้ง “การล้างมือที่มี สบู่” ตามที่องค์การอนามัยโลก (World Health

Organization : WHO) แนะนำ ตลอดจนขับเคลื่อนให้ “ส้วม สาธารณะไทยผ่านเกณฑ์มาตรฐานส้วมสาธารณะสะอาด เพียงพอ ปลอดภัย”

ขอขอบคุณ สำนักส่งเสริมสุขภาพ กรมอนามัย ที่ให้ความ ร่วมมือและข้อมูลวิชาการตลอดจนการสนับสนุนการ ดำเนินงานพัฒนาส้วมสาธารณะไทย
